

פרק 2

עוני ואי-שוויון בהתחלקות ההכנסות

מירי אנדבלד
רפאלה כהן

2.1 מצב העוני והפערים הכלכליים ב-2005 וב-2005/6

הצמיחה הכלכלית שאפיינה את השנים האחרונות נמשכה גם במחציתה הראשונה של 2006, ועימה נמשכו גם המגמות של התרחבות התעסוקה והעלייה בשכר הריאלי. האינדיקטורים הכלכליים שחושבו מהנתונים הכלל-משקיים לתקופה 2005/6¹ מראים כי בהשוואה לתקופת סקר 2004 גדל מספר המועסקים בכ-5%. התרחבות התעסוקה הקיפה את כל הענפים, אך היא אפיינה במיוחד את ענפי המסחר והשירותים – ענפים המשלמים שכר נמוך יחסית. הגידול בתעסוקה לווה בירידה בשיעור האבטלה מ-10.5% ב-2004 ל-9.2% ב-2005 ול-8.9% ב-2005/6.

מגמות השיפור בתעסוקה ובשכר משתקפות גם בנתוני שני הסקרים האחרונים. כך, למשל, בהשוואה ל-2004 גדל מספר המפרנסים (שכירים ועצמאים), אם כי הגידול בלט בעיקר בעשירונים הנמוכים ובעשירוני הביניים (השני עד השישי). השכר הממוצע לשכיר עלה ריאליית בכמחצית האחוז, אך העלייה לא היתה אחידה בין הענפים: השכר הריאלי בענפים המסורתיים, לרבות אלה שנהנו מהתרחבות התעסוקה, לא עלה או אף נשחק, ואילו בענפים המאופיינים בשכר גבוה כמו חשמל ומים, שירותים פיננסיים ושירותים עסקיים – נמשכה העלייה בשכר. זאת ועוד: בין 2005 ל-2005/6 ירד שכר המינימום ב-1.2% במונחים ריאליים (עדכון שכר המינימום באפריל וביוני 2006 לא בא לידי ביטוי בנתוני 2005/6).

להגדלת ההכנסה הפנויה בעיקר בעשירונים העליונים², תרמה גם הרפורמה במס הכנסה, שבראשית 2005 ובראשית 2006 יושמו בה שלבים נוספים. במסגרת זו הופחתו פעם נוספת שיעורי המס השוליים, בעיקר ברמות ההכנסה הבינונית והגבוהה. במקביל, מדרגות המס עודכנו בשיעור עליית המחירים אך לא נקודות הזיכוי (בשל החקיקה שביטלה את עדכון נקודת הזיכוי).

¹ תקופה זו מתייחסת למחצית השנייה של 2005 והמחצית השנייה של 2006. הסבר מפורט על תקופות הסקר הרלוונטיות לפרק זה מופיע בסעיף 2.2 – "מדידת העוני ומקורות הנתונים".

² "היבטים חברתיים של תקציב המדינה: 2001–2006", מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי.

ב-2006 הונהגו שינויים גם בשיעורי דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות ובגובה מדרגת השיעור המופחת. השיעור המופחת של דמי ביטוח לאומי לעובד השכיר ירד מ-1.4% ל-0.4%, ומדרגת השיעור המופחת (לשכירים, עצמאים ולתשלום דמי ביטוח בריאות) הועלתה מ-50% של השכר הממוצע ל-60% ממנו. במקביל הועלו השיעורים הרגילים של דמי ביטוח לאומי ובריאות. שינויים אלה נועדו להוריד את נטל דמי הביטוח על בעלי השכר הנמוך והבינוני, והם בוצעו בתקציב אפס.

בתחום **קצבות הביטוח הלאומי** נעשה לראשונה מאז 2002 עדכון בשיעור של 2.7% (בהתאם לעליית המחירים) בכל הקצבאות למעט קצבות הזיקנה, שהוגדלו בינואר 2005 ב-0.9% ובינואר 2006 ב-1.8%. הגדלת קצבות הזיקנה האוניברסליות והשלמת ההכנסה לקשישים מעוטי יכולת באמצע 2005 באה לידי ביטוי מלא בנתונים של 2005/6. עדכון זה התבטא חלקית בלבד בסקר 2005/6 ויבוא לידי ביטוי מלא בסקר 2006³.

ב-2005 נמשך הקיצוץ העמוק בקצבות הילדים (נתוני הסקר מורים שהתשלום בממוצע למשפחה בין 2004 לך-2005 ירד ריאלית בכ-10%). לעומת זאת בינואר 2006 פג תוקפה של הוראת השעה בדבר הקיצוץ של 24 ש"ח לחודש בקצבאות המשולמות לשלושת הילדים הראשונים ולכל הילדים "החדשים", ושל 5 ש"ח לילד הרביעי ואילך. תהליך הקיצוץ בקצבאות לילד הרביעי ואילך, כחלק מהמדיניות לתשלום קצבה אחידה לכל הילדים, נמשך. וכך הקצבה למשפחה עם ילד אחד או עם שני ילדים עלתה בין 2005 ל-2005/6 ב-6% במונחים ריאליים, אך פחתה בכ-1% למשפחה עם 4 ילדים ובכ-4%-6% למשפחות הגדולות יותר. סיכום השינויים בקצבות הביטוח הלאומי בין 2004 ל-2005/6 לפי נתוני הסקרים מצביע על המשך הירידה הריאלית שאפיינה את השנים האחרונות: נתוני סקר 2005 מורים שסכום הקצבאות בממוצע למשפחה ירד בשיעור של 2.5% במונחים ריאליים לעומת 2004 ובאחוז נוסף ב-2005/6 לעומת 2005.

על פי נתוני הסקרים, בין 2004 ל-2005/6 עלתה ההכנסה הכלכלית המשפחתית בשיעור של כ-5%, והמיסים הישירים (למשפחה) ירדו עוד בכמחצית האחוז. לעומת זאת ירדו קצבות

³ השפעת הגדלת הקצבאות ביוני 2006 על הכנסת הקשישים תבוא לידי ביטוי מלא רק בנתוני סקר 2006/7.

הביטוח הלאומי בשיעור נוסף של 2.5%. שינויים אלה התבטאו בעליית ההכנסה הפנויה המשפחתית בשיעור של 5.3% בין 2004 ל-2005/6.

ההתפתחויות בשוק העבודה, במיסוי ובקצבות הביטוח הלאומי, שהשפיעו לעיתים בצורות מנוגדות, הובילו ליציבות בממדי העוני בקרב משפחות. מגמה זו משתקפת גם במדידת העוני מצד ההוצאות לפי גישה שפיתחה ועדת מומחים אמריקנית (NRC) ושיושמה בישראל (ראו התיבה שבפרק זה). תחולות העוני לפי ההכנסה הכלכלית מ-2003 עד לסקר האחרון מצביעים על הפחתה איטית אך עקבית. במחצית הראשונה של 2006 נבלמה המגמה המתמשכת של עלייה בשיעורי העוני של ילדים, במקביל להפחתת ממדי העוני בקרב קשישים שהיא פועל יוצא של הגדלת קצבאות הקשישים לסוגיהן. המשך היישום של הרפורמה במס הכנסה לצד המשך השחיקה בקצבאות הביטוח הלאומי הובילו להמשך התרחבות הפערים בהכנסה הפנויה בין 2004 ל-2005/6. פערי ההכנסה הכלכלית, לעומת זאת, נותרו יציבים בהשפעת השיפור במצב התעסוקה, שלא פסח גם על החוליות החלשות יותר של שוק העבודה.

המונחים "בלימה" ו"התייצבות" בהתייחס לממדי העוני בקרב משפחות בסקר האחרון לעומת זה שלפניו, עלולים לטשטש את התמונה: ממדי העוני הגבוהים בישראל של השנים האחרונות בעינם עומדים. בקרב ילדים אף נמשכה מגמת הגידול בשיעורי העוני (תחולת העוני עלתה מ-33.2% ב-2004 ל-35.2% ב-2005/6). ישראל מוסיפה להיות בעלת שיעורי עוני ורמת אי שוויון בהתחלקות ההכנסות בה בין הגבוהים במדינות המערב⁴. לאחר שלוש שנות צמיחה מבורכת התברר מעל לכל ספק כי הצמיחה לבדה אין בה כדי להיאבק בעוני ולצמצם את הפערים בהכנסות וכי נחיצותו של שינוי מהותי במדיניות החברתית – פעולות אקטיביות בשוק העבודה לצד שיקום מערך הקצבאות – נותרה דחופה כשהיתה.

⁴ הרחבה בנושא מעמדה של ישראל בפרספקטיבה בינלאומית בתחום העוני ואי השוויון הובאה בסקירה הקודמת, של שנת 2005, ומוצגים בה הנתונים המעודכנים ביותר הקיימים במאגר הנתונים של LIS, גם בנוגע לשנת סקירה זו.

2.2 מדידת העוני ומקורות הנתונים

מראשית שנות ה-70 מוגדר העוני בישראל על פי גישה יחסית, המקובלת על רוב החוקרים ועל קובעי המדיניות החברתית בעולם המערבי. על-פי גישה זו, עוני הוא תופעה של מצוקה יחסית, שיש להעריכה בזיקה לרמת החיים המאפיינת את החברה: משפחה נחשבת לענייה לא כאשר אין ביכולתה לרכוש סל מוצרים בסיסי כלשהו הדרוש לקיומה, אלא כאשר תנאי חייה ירודים במידה ניכרת מתנאי החיים האופייניים לחברה כולה. הגישה היחסית אף מכירה בכך שמצוקה אינה מתבטאת בהכנסה נמוכה בלבד, אלא היא עשויה להתבטא גם ברמת הרכוש, בתנאי הדיור, בחינוך ובשירותים הציבוריים הזמינים למי שנתונים במצוקה.

שיטת המדידה היחסית של עוני הנהוגה בביטוח הלאומי מוגבלת לממד ההכנסה⁵ השוטפת ומבוססת על שני העקרונות האלה: העיקרון הראשון הוא ראיית ההכנסה הפנויה⁶ של המשפחה כהכנסה הרלוונטית לבחינת רמת חיים וראיית ההכנסה הפנויה החציונית של האוכלוסייה כהכנסה המייצגת של החברה.⁷ העיקרון השני הוא התאמת רמת החיים לגודל המשפחה. ההנחה היא כי לגודל המשפחה יש יתרונות מבחינת הצריכה: משפחה הגדלה בנפש נוספת אין צורכיה גדלים בשיעור דומה, אלא בשיעור קטן יותר, כך שתוספת ההכנסה הנחוצה למשפחה כדי לשמור על רמת חיים קבועה פוחתת עם גידול מספר הנפשות במשפחה. כדי שאפשר יהיה להשוות רמות חיים של משפחות השונות בגודלן פותח "סולם שקילות" (או "סולם אקוויוולנטיות"), המאפשר למדוד את הצרכים של משפחות אלו בהשוואה לצורכיה של משפחה בגודל בסיסי כלשהו.⁸

⁵ מאחר שאין מדד מוסכם המשקף מצוקה על כל היבטיה, ומאחר שלמוסד לביטוח לאומי יש נתונים שוטפים רק על ההכנסה הכספית של משקי הבית בישראל, מדידת העוני מוגבלת להיבט ההכנסה הכספית בלבד.

⁶ ההכנסה הפנויה מוגדרת כהכנסה הכלכלית של המשפחה מעבודה בתוספת תשלומי העברה (תשלומים שלא בתמורה לפעילות כלכלית, כגון קצבות הביטוח הלאומי, תמיכות ממוסדות ומיחידים בארץ ובחו"ל) ובניכוי המיסים הישירים (מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות).

⁷ ההכנסה החציונית עדיפה על פני ההכנסה הממוצעת כמייצגת רמת חיים טיפוסית, שכן ההכנסה הממוצעת מושפעת מערכים קיצוניים בהתפלגות ההכנסות (כלומר מהכנסות גבוהות מאוד או נמוכות מאוד).

⁸ באופן ספציפי, סולם השקילות מתרגם את מספר הנפשות במשפחה למספר הנפשות ה"תקניות" (או המבוגרים ה"סטנדרטים") שבה (לוח 2). בסיס הסולם הוא משפחה שבה שתי נפשות, שמיוחס לה ערך של שתי נפשות תקניות. לפי סולם זה, למשפחה שבה נפש אחת יש ערך של 1.25 נפשות תקניות. כלומר, הצרכים של משפחה שבה נפש אחת אינם מוערכים כשווים למחצית צורכיה של משפחה שבה שתי נפשות, אלא לגדולים יותר. בדומה, הצרכים של משפחה שבה ארבע נפשות (שלה ערך של 3.2 נפשות

ברוח עקרונות אלה הוגדר קו העוני לנפש תקנית בישראל כרמה השווה ל-50% מן הכנסה הפנויה החציונית לנפש תקנית. משפחה בישראל משויכת לאוכלוסייה הענייה, כאשר הכנסתה הפנויה, המחולקת למספר הנפשות התקניות שבה, נמוכה מקו העוני לנפש תקנית. את קו העוני למשפחה אפשר לחשב באופן דומה – בהכפלת קו העוני לנפש תקנית במספר הנפשות התקניות במשפחה.

בפרק זה של הסקירה מוצגים הממצאים על ממדי העוני בצד הממצאים על חלוקת ההכנסות. ממצאים אלה – שהם פרי עיבוד של מינהל המחקר והתכנון של המוסד לביטוח לאומי – מבוססים על סקרי ההכנסות השנתיים שהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עורכת באופן שוטף. לעתים מתפרסמים נתונים המתבססים גם על נתוני ההכנסות שבסקרי הוצאות המשפחה שאף הם נערכים מאז 1997 באופן שוטף בידי הלמ"ס. בעקבות יוזמה שעלתה במוסד לביטוח לאומי, הלמ"ס ערכה בדיקת היתכנות שהראתה שניתן להפיק ממצאים על עוני וחלוקת הכנסות פעמיים בשנה. לפיכך, נוסף על נתוני שנת 2005 יובאו בפרק זה ממצאים הנוגעים לתקופה הכוללת את המחצית השנייה של 2005 ואת המחצית הראשונה של 2006 (יולי 2005–יוני 2006). לחקירת העוני וחלוקת ההכנסות לתקופה זו לא נערך סקר מיוחד עם מסגרת דגימה משלו, אלא נבנה בסיס נתונים המורכב משני חלקים: נתוני המחצית השנייה של 2005 נלקחו מסקר הכנסות 2005, ואילו נתוני המחצית הראשונה של 2006 – מסקר הכנסות 2006 (שעריכתו טרם הושלמה). תקופה זו תסומן "2005/6".

בפברואר 2004 ראה אור מאמר של מינהל המחקר והתכנון במוסד לביטוח לאומי, שבו הוצגו עיקרי גישה למדידת עוני מצד ההוצאות וממצאים לשנת 2001⁹. הגישה המובאת במחקר מבוססת על עקרונות שגיבשה ועדת מומחים בארה"ב תוך התאמתה למשק הישראלי. על פי גישה זו, מחושבת "הוצאת סף" ל"משפחה מייצגת", הכוללת מוצרים ושירותים מתחום המזון, ההלבשה וההנעלה והדיור, בתוספת מוצרים חיוניים נלווים. הוצאת הסף מותאמת בעזרת סולם שקילות להרכבי משפחה אחרים. משפחה ענייה

תקניות) אינם כפולים מצורכי משפחה של שתי נפשות (שלה ערך של 2 נפשות תקניות), אלא פחותים מכפליים (הם גדולים רק פי 1.6).

⁹ מירי סבג-אנדבלד ולאה אחדות (2004), "פיתוח מדד עוני ניסיוני מצד ההוצאה בישראל", מחקרים וסקרים מיוחדים, המוסד לביטוח לאומי.

מוגדרת כמשפחה שהכנסתה הפנויה אינה מאפשרת לצרוך סל זה. סעיף 2.5 בפרק זה והתיבה שבהמשך מפרטים את עיקרי הגישה ואת ממצאי העוני לשנת 2005 לפי גישה זו. הלוחות המופיעים בנספח לפרק זה מרחיבים את המידע בנוגע לממצאי העוני ואי השוויון.

2.3 ממצאים עיקריים על העוני

בדומה למדינות רבות במערב, ניתוח ממדי העוני בישראל מתבסס בעיקרו על שני מדדי העוני האגרטיביים המקובלים ביותר במחקרים האמפיריים – תחולת העוני ופער העוני. מדד תחולת העוני מציין את היקף העוני במונחים של שיעור המשפחות העניות בכלל האוכלוסייה. מדד פער העוני משקף את עומק העוני: פער העוני של משפחה ענייה כלשהי מוגדר כהפרש בין קו העוני (המתאים לגודלה) לבין הכנסתה בפועל, ואילו פער העוני של האוכלוסייה כולה מוגדר כסכום פערי העוני של כל המשפחות העניות. אפשר לתקן את מדד פער העוני ולהגדיר אותו כיחס בין פער העוני הממוצע למשפחה ענייה לבין קו העוני (שייקרא להלן "יחס פער העוני"). מדד אגרטיבי נוסף הוא מדד SEN המשלב את שני המדדים הללו עם מרכיב אי השוויון בחלוקת ההכנסות בקרב העניים.

לוח 1: הכנסה לאחר תשלומי ההעברה והמיסים הישירים (ממוצעת וחצינית) וקו העוני, 2003-2004/5

שיעורי גידול ריאלי		2005/6	2005	2004	
מ-2005	מ-2004				
ל-2005/6	ל-2005				
1.4	4.7	3,780	3,666	3,457	ממוצע
1.6	3.7	3,083	2,986	2,843	חציון
1.6	3.7	1,541.6	1,493.1	1,421.3	קו העוני

לוח 1 מראה כי הצמיחה הכלכלית שהחלה עם היציאה מהמיתון באמצע 2003 ונמשכה גם במחציתה הראשונה של 2006 הוסיפה לתת את אותותיה, ובין 2005 ל-2005/6 עלתה רמת החיים – במונחי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית במוצע למשפחה - בשיעור ריאלי של 1.4%. משנת 2004 מסתכמת העלייה הריאלית בכ-6%. חציון ההכנסה הפנויה לנפש תקנית, שממנו נגזר קו העוני, עלה בשיעור מתון בתקופה שבין 2004 ל-2005/6 – כ-5.5%. עלייה זו מוסברת בכמה גורמים. בתחום השיפור בשוק העבודה תרמו לעלייה ברמת החיים התרחבות התעסוקה בשיעור של כ-6% ועליית השכר הריאלי בשיעור של כ-2% בתקופה המקבילה. מגמה זו של העלייה בהכנסה הפנויה קיבלה חיזוק נוסף על ידי הרפורמה במס הכנסה, שבראשית 2005 יושם שלב נוסף בה. מנגד המשיכו קצבות הביטוח הלאומי להישחק, בשיעור של יותר 3.5% במוצע למשפחה בין 2004 ל-2005/6, ואף עדכון שכר המינימום (שתי פעמים במהלך 2006 – באפריל וביוני) עדיין לא בא לידי ביטוי בסקר האחרון. במונחים ריאליים ירד שכר המינימום ב-1.2% בין שני הסקרים האחרונים, וכאחוז מהשכר הממוצע ירד מ-48% ב-2004 ל-45.1% ב-2005/6 מאחר שהוא לא עודכן לפי השינויים בשכר הממוצע במשק עד ראשית 2006. לוח 2 מציג את קווי העוני למשפחות לפי גודלן, בערכים שקליים וכאחוז מהשכר הממוצע במשק, בשנים 2005 ו-2005/6.

האינדיקטורים הכלכליים להתפתחויות המקרו-כלכליות בשנים 2002-2005/6 מוצגים בלוח 3. הם מורים כי בהשוואה בין 2004 ל-2005/6 עלתה רמת המחירים בכמחצית האחוז והשכר הריאלי עלה בשיעור ריאלי של 2.6%. מגמת ההתרחבות בממדי האבטלה נבלמה ב-2004, וב-2005/6 ירד שיעור האבטלה לרמה של 8.9% (לעומת 10.4% ב-2004).

לוח 2: מספר הנפשות התקניות וקו העוני למשפחה* לפי מספר הנפשות במשפחה, 2005/6-2005

קו העוני למשפחה ב-2005/6		קו העוני למשפחה ב-2005		מספר הנפשות התקניות	מספר הנפשות במשפחה
אחוז מהשכר הממוצע	ש"ח בחודש	אחוז מהשכר הממוצע	ש"ח בחודש		
25.8	1,927	25.6	1,866	1.25	1
41.3	3,083	40.9	2,986	2.00	2
54.7	4,085	54.2	3,957	2.65	3
66.1	4,933	65.5	4,778	3.20	4
77.2	5,781	76.7	5,599	3.75	5
87.7	6,551	86.9	6,346	4.25	6
98.1	7,322	97.2	7,092	4.75	7
107.3	8,016	106.4	7,764	5.20	8
115.6	8,632	114.6	8,361	5.60	**9

* השכר הממוצע שחושב לשנת 2005 הוא ממוצע משוקלל של השכר הממוצע למשרת שכיר (עובדים ישראליים) בחודשים אוקטובר 2004–נובמבר 2005. ל-2005/6 חושב השכר כממוצע משוקלל של החודשים אפריל 2005–יוני 2006.

** משקלה של כל נפש נוספת הוא 0.40. כך למשל במשפחה שבה 10 נפשות יש 6 נפשות תקניות.

לוח 3 מראה עוד כי במקביל למפנה החיובי שחל בתחום התעסוקה, נמשכה השחיקה ברמתן היחסית של קצבות הביטוח הלאומי: חוץ מקצבות הזיקנה לסוגיהן, בכל הקצבאות המובאות בלוח נצפתה ירידה של הקצבה כאחוז מהשכר הממוצע וכאחוז מקו העוני בין 2004 ל-2005/6. בינואר 2006 פג תוקפה של הוראת השעה בדבר הקיצוץ של 24 ש"ח בחודש בקצבאות המשולמות לשלושת הילדים הראשונים ולכל הילדים "החדשים", ושל 5 ש"ח לילד הרביעי ואילך. במקביל בינואר 2006 נמשך תהליך הקיצוץ בקצבאות

לילד הרביעי ואילך, כחלק מהמדיניות לתשלום קצבה אחידה לכל הילדים. כך, למשל, למשפחה עם ילד אחד או שניים עלתה בין 2005 ל-2005/6 ב-6% במונחים ריאליים, אך פחתה בכ-1% למשפחה עם 4 ילדים ובכ-4%-6% למשפחות הגדולות יותר. זאת לאחר שהתשלום בממוצע למשפחה בין 2004 ל-2005 ירד ריאליית בכ-10%. הגמלה להבטחת הכנסה, שמתפקידה להבטיח מינימום קיום, המשיכה להתרחק מקו העוני. כך למשל, הגמלה להבטחת הכנסה לזוג עם שני ילדים בתוספת קצבות הילדים מבטיחות הכנסה השווה ל-48.5% מקו העוני (לעומת 71% ב-2001 וב-2002). מנגד, קצבות הזיקנה שנשחקו בין 2002 ל-2004 (לדוגמה, קצבת הזיקנה לזוג קשישים שהיתה 98.6% מקו העוני ב-2002 ירדה ל-95.6% ב-2004) – שינו כיוון בין 2004 ל-2005/6 וכך עלתה קצבת הזיקנה עם השלמת הכנסה לזוג קשישים מ-95.6% מקו העוני ב-2004 ל-96.6% ממנו ב-2005/6.

על רקע התפתחויות אלו, שקיזזו זו את השפעתה של זו, ב-2005/6 הסתמנה התייצבות בממדי העוני בקרב משפחות בישראל. שיעור המשפחות שהכנסתן הפנויה נפלה מקו העוני, שעמד על 20.3% ב-2004, נותר ברמה זהה של 20.2% ב-2005/6. עם זאת בקרב נפשות וילדים נמשכה מגמת העלייה העקבית שאפיינה את השנים האחרונות – בקרב נפשות עלתה תחולת העוני מ-23.6% ל-24.4% ובקרב ילדים מ-33.2% ל-35.2% בין 2004 ל-2005/6. משנת 1998 ועד לתקופה הסקר האחרון עלתה תחולת העוני בקרב נפשות בשיעור מצטבר של 33% ובקרב ילדים בשיעור של 50%. יצוין שבין 2005 ל-2005/6 נבלמה מגמת העלייה בשיעור הנפשות והילדים העניים.

לוח 3: התפתחויות כלכליות, קצבות ביטוח לאומי ומיסים ישירים: אינדקסות ונתונים *2001-2005/6

**2005/6	2005	2004	2003	2002	
0.3	0.2	-0.4	0.7	5.6	שיעור השינוי ברמת המחירים בכל תקופת סקר לעומת קודמתה (אחוזים)
0.6	2.0	2.0	-4.4	-5.0	שיעור השינוי הרילאלי בשכר הממוצע במשק (אחוזים)
8.9	9.0	10.4	10.7	10.4	שיעור האבטלה (אחוזים)
23.5	23.9	21.0	25.0	37.0	שיעור מקבלי דמי אבטלה בקרב הבלתי מועסקים (אחוזים)
45.1	45.9	48.0	48.4	46.4	שכר המינימום, כאחוז מהשכר הממוצע
					שכר המינימום כאחוז מקו העוני:
					ליחיד
174.6	179.5	188.2	191.0	189.6	לזוג עם 2 ילדים (בתוספת קצבת ילדים)
73.5	75.1	79.1	81.1	81.2	קצבת הזיקנה ליחיד קשיש כאחוז מהשכר הממוצע:
					ללא השלמת הכנסה
14.6	15.0	15.4	15.6	15.7	עם השלמת הכנסה
26.7	27.0	26.8	27.1	26.5	קצבת הזיקנה עם השלמת הכנסה, כאחוז מקו העוני (בניכוי דמי בריאות):
					ליחיד קשיש
102.3	101.2	100.4	102.1	103.5	לזוג קשישים
96.6	95.8	95.6	97.3	98.6	הגמלה לתבטחת הכנסה בשיעור הרגיל כאחוז מקו העוני (בניכוי דמי בריאות):
					ליחיד
64.8	67.4	70.7	71.9	75.1	לזוג עם 2 ילדים (בתוספת קצבת ילדים)
48.5	50.4	53.1	62.3	70.8	הגמלה לתבטחת הכנסה בשיעור המוגדל (זכאי קודם) כאחוז מקו העוני (בניכוי דמי בריאות):
					ליחיד
73.5	76.4	80.2	87.1	95.1	לזוג עם 2 ילדים (בתוספת קצבת ילדים)
56.3	58.1	61.2	72.2	82.5	להורה יחיד עם 2 ילדים (בתוספת קצבת ילדים)
68.0	70.2	73.9	87.8	100.0	נקודת קצבת, כאחוז מהשכר הממוצע
1.7	1.7	1.8	2.1	2.2	נקודת זיכוי, כאחוז מהשכר הממוצע
2.4	2.4	2.6	2.6	2.4	הכנסת סף המס (לגבר שאיגרת אינה עובדת):
					כאחוז מהשכר הממוצע
53.9	55.7	61.4	60.5	53.9	כאחוז משכר המינימום
130.5	121.5	127.9	149.0	116.2	

* התנויים המתמטיים לשכר ולקצבאות מותאמים לתקופת סקר הכנסות. ראו גם הערה ראשונה ללוח 2.
 ** התנויים לתקופת סקר 2005/6 הם בהשוואה לתקופת סקר 2005. בכל שאר השנים ההשוואה היא לתקופת בסקר של השנה הקודמת.

תחולת העוני הנמדדת לפי ההכנסה הפנויה היא פועל יוצא של תשלומי ההעברה ושל המיסים הישירים, ש"מתקנים" את ההכנסה הכלכלית, המוגדרת כהכנסה מעבודה ומהון לפני מיסים. תשלומי ההעברה, שעיקרם קצבות הביטוח הלאומי, מגדילים את ההכנסה המשפחתית, ואילו המיסים הישירים מקטינים אותה. ככל שסכום המס הישיר שמשלמת משפחה ענייה קטן, הכנסתה הפנויה גדלה וסיכוייה להיחלץ מן העוני גדלים, ולהפך.

לוח 4: ממדי העוני בכלל האוכלוסייה, 2004-2005/6, מספרים מוחלטים

ממד העוני	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה בלבד	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים
2004			
האוכלוסייה הענייה			
משפחות	656,800	320,600	394,200
נפשות	2,184,100	1,308,500	1,534,300
ילדים	881,600	632,100	713,600
2005			
האוכלוסייה הענייה			
משפחות	668,200	340,400	410,700
נפשות	2,235,800	1,411,700	1,630,500
ילדים	899,600	686,500	768,800
2005/6			
האוכלוסייה הענייה			
משפחות	664,500	340,200	404,500
נפשות	2,238,100	1,428,200	1,630,100
ילדים	906,400	699,700	775,400

לוח 5: ממדי העוני בכלל האוכלוסייה לפי מדדי עוני נבחרים, 2004 – 2005/6

ממד העוני	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה בלבד	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים
2004			
תחולת העוני (%)			
משפחות	33.7	15.8	20.3
נפשות	33.6	20.2	23.6
ילדים	41	29.4	33.2
יחס פער העוני (%)*	64.5	33.4	33.3
מדד *SEN	0.283	0.094	0.111
מדד גייני לאי-השוויון בהתחלקות הכנסות העניים*	0.5499	0.2007	0.2045
2005			
תחולת עוני (%)			
משפחות	33.6	17.1	20.6
נפשות	33.8	21.3	24.7
ילדים	41.1	31.4	35.2
יחס פער העוני (%)*	62.5	32.8	33.1
מדד *SEN	0.278	0.098	0.114
מדד גייני לאי-השוויון בהתחלקות הכנסות העניים*	0.5246	0.1923	0.1953
2005/6			
תחולת עוני (%)			
משפחות	33.1	17.0	20.2
נפשות	33.5	21.4	24.4
ילדים	41.1	31.7	35.2
יחס פער העוני (%)*	62.5	33.5	33.9
מדד *SEN	0.275	0.099	0.115
מדד גייני לאי-השוויון בהתחלקות הכנסות העניים*	0.5192	0.1939	0.1984

* המשקל שניתן לכל משפחה בחישוב הממד שווה למספר הנפשות הכלולות בה.

לוחות 4 ו-5 מציגים את ממדי העוני בשנים 2004 עד 2005/6 במספרים ולפי מדדים נבחרים. נתוני הלוחות מלמדים על המשך מגמת היציבות בתחולת העוני של נפשות וילדים לפי ההכנסה הכלכלית. בתחולת העוני הכלכלי בקרב משפחות נרשמה אף ירידה קלה של כמחצית נקודת האחוזה. מגמת יציבות זו נובעת משני כיווני התפתחות מנוגדים בשוק העבודה: התרחבות התעסוקה בחוליות החלשות של שוק העבודה מחד ושחיקת השכר בענפים המסורתיים (לעומת העלייה בשכר הממוצע) והירידה הריאלית בשכר המינימום מאידך.

יחס פער העוני (המבטא את עומק העוני), שהיה ב-2004 33.3%, עלה מעט והגיע ב-2005/6 ל-33.9%. משמעותו של נתון זה היא שההכנסה הפנויה הממוצעת של משפחה ענייה רחוקה בכשליש מקו העוני. בדומה למדדים האחרים, גם מדד זה עלה בעקביות בשנים האחרונות, ובשנת 2003 למשל – תחילת הקיצוץ העמוק בקצבאות – הוא היה כ-30%.

לוח 6 מציג את השפעת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים על ממדי העוני בשנים 2004 עד 2005/6. תשלומי ההעברה והמיסים הישירים בתקופת סקר 2005/6 חילצו ממעגל העוני 39% ממשפחות העניים. שיעור זה משקף ירידה מתמשכת בהשפעתם של תשלומי ההעברה על צמצום ממדי העוני (בשנת 2002 למשל חולצו מהעוני כ-48% מהמשפחות העניות בזכות התערבות הממשלה). מערכות תשלומי ההעברה והמיסוי הישיר מצליחות לחלץ פחות משליש מהנפשות העניות וכשישית בלבד מהילדים ממעגל העוני (לעומת יותר משליש מהנפשות ורבע מהילדים בשנת 2002). בדומה לכך פחתה גם תרומת הקצבאות והמיסים הישירים לצמצום יחס פער העוני, מ-47.5% ב-2004 ל-45.8% ב-2005/6.

מדד גיני לאי-שוויון התחלקות ההכנסה הפנויה של העניים (לוח 5) מראה על ירידה של כ-3% בין 2004 ל-2005/6, ולפי ההכנסה הכלכלית מסתכמת הירידה בשיעור גבוה אף יותר, של 5.6%. ירידה זו מוסברת בכניסתם של עובדים עניים נוספים לשוק העבודה.

לוח 6: השפעת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים על ממדי העוני בכלל האוכלוסייה לפי ממדי עוני נבחרים, 2005 ו-2005/6

אחוז הירידה הנובעת מתשלומי העברה ומיסים ישירים			אחוז הירידה הנובעת מתשלומי העברה בלבד			מדד העוני
2005/6	2005	2004	2005/6	2005	2004	
תחולת העוני (%)						
39.0	38.7	39.8	48.6	49.1	53.1	משפחות
27.2	26.9	29.8	36.1	37.0	39.9	נפשות
14.4	14.4	19.0	22.9	23.6	28.3	ילדים
45.8	47.0	47.5	46.4	47.5	48.2	יחס פער העוני (%)*

* המשקל שניתן לכל משפחה בחישוב המדד שווה למספר הנפשות הכלולות בה.

מדד SEN משקף את השפעתם המשולבת של מדד תחולת העוני, מדד פער העוני וכן את מיקומו של הפרט העני במדרג העניים, דהיינו את אי-השוויון בהתחלקות הכנסות העניים. מדד SEN לפי ההכנסה הפנויה שב-2005/6 נותר פחות או יותר ברמתו מ-2005, והוא מצביע על עלייה של 3.6% בין 2004 לבין 2005/6. עלייה זו מבטאת את מגמת ההעמקה של העוני יחד עם הגידול בתחולת העוני בקרב נפשות וילדים בתקופה זו, והיא מנוגדת, כצפוי, לירידה של 2.8% במדד SEN לפי ההכנסה הכלכלית.

2.4 ממדי העוני לפי קבוצות אוכלוסייה והרכב האוכלוסייה הענייה

בלוחות הבאים מפורטים ממדי העוני לפי קבוצות אוכלוסייה שונות. לוח 7 מציג את תחולת העוני לפי ההכנסה הכלכלית וההכנסה הפנויה בקבוצות אוכלוסייה שונות ב-2005 וב-2005/6, ולוח 8 מציג את חלקן של קבוצות אלה בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה. בלוח 9 מוצגים ערכי יחס פער העוני לפי קבוצות האוכלוסייה, ולוח 10 מציג את שיעורי ההפחתה של ממדי העוני כתוצאה מתשלומי העברה ומיסים ישירים.

לוח 7: תחולת העוני בקבוצות אוכלוסייה ספציפיות, 2005 ו-2005/6

2005/6			2005			קבוצת אוכלוסייה (משפחות)
ממד ריכוזיות*	הכנסה פנויה	הכנסה כלכלית	ממד ריכוזיות*	הכנסה פנויה	הכנסה כלכלית	
1.00	20.2	33.1	1.00	20.6	33.6	סך כל האוכלוסייה ראש משפחה:
1.13	22.9	56.9	1.18	24.4	57.0	קשיש
3.36	67.9	89.7	3.19	65.8	90.4	לא עובד (בגיל העבודה)
0.59	11.9	18.2	0.59	12.2	18.4	עובד:
0.58	11.7	18.6	0.59	12.1	18.8	שכיר
0.62	12.6	15.2	0.63	13.0	15.3	עצמאי
1.12	22.6	34.6	1.12	23.1	34.8	משפחות עם מפרנס אחד
0.15	3.1	4.8	0.15	3.1	4.7	משפחות עם שני מפרנסים
0.76	15.4	29.5	0.77	15.9	29.8	יהודים**
2.53	51.2	56.6	2.53	52.1	58.6	ערבים
0.92	18.6	41.5	0.97	20.0	42.4	עולים (משנת 1990)
1.53	30.9	53.4	1.58	32.5	53.3	חד-הוריות
1.27	25.6	31.9	1.27	26.2	32.4	משפחות עם ילדים
0.94	19.0	25.2	0.98	20.1	26.3	1-3 ילדים
2.91	58.8	65.0	2.82	58.1	64.2	4 ילדים ויותר

* ממד הריכוזיות מתייחס להכנסה הפנויה.

** באוכלוסייה היהודית נכללים גם לא-יהודים שאינם ערבים.

לוח 8: חלקן של קבוצות ספציפיות בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה (אחוזים)*, 2005 ו-2005/6

האוכלוסייה הענייה				כלל האוכלוסייה		קבוצת האוכלוסייה (משפחות)
לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים		לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים		נפשות	משפחות	
נפשות	משפחות	נפשות	משפחות			
2005						
						ראש משפחה:
10.0	23.0	16.1	32.9	9.8	19.4	קשיש
35.6	34.4	31.1	29.0	11.2	10.8	לא עובד (בגיל העבודה)
54.6	43.1	53.9	39.9	81.0	73.0	עובד:
47.5	37.4	48.1	35.7	70.5	63.8	שכיר
7.1	5.8	5.8	4.2	10.4	9.2	עצמאי
47.4	37.9	46.0	35.1	33.9	33.9	משפחות עם מפרנס אחד
6.5	4.8	7.0	4.4	36.8	31.9	משפחות עם שני מפרנסים
44.0	33.4	35.5	23.1	19.6	13.2	ערבים
56.0	66.6	64.5	76.9	80.4	86.8	יהודים
13.5	19.2	18.5	25.0	16.9	19.8	עולים (משנת 1990)
8.3	8.6	9.4	8.7	5.8	5.5	חד-הוריות
82.1	59.7	71.9	45.4	67.1	47.0	משפחות עם ילדים:
42.2	38.5	39.2	30.9	50.4	39.5	1-3 ילדים
39.9	21.2	32.6	14.4	16.7	7.6	4 ילדים ויותר
2005/6						
						ראש משפחה:
9.4	22.2	16.0	33.5	9.7	19.5	קשיש
36.2	35.2	30.8	28.3	11.1	10.5	לא עובד (בגיל העבודה)
54.7	43.2	54.3	40.2	81.2	73.4	עובד:
46.9	37.1	48.1	35.8	70.1	63.8	שכיר
7.8	6.0	6.2	4.4	11.1	9.6	עצמאי
46.9	37.9	45.6	35.3	33.2	33.8	משפחות עם מפרנס אחד
7.1	4.9	7.9	4.6	37.0	31.9	משפחות עם שני מפרנסים
44.7	34.0	35.7	22.8	20.0	13.4	ערבים
55.3	66.0	64.3	77.2	80.0	86.6	יהודים
13.2	18.0	18.1	24.4	16.7	19.4	עולים (משנת 1990)
7.8	8.5	9.5	8.9	5.9	5.5	חד הוריות
81.8	59.0	71.6	44.6	66.8	46.4	משפחות עם ילדים
39.4	36.3	37.2	29.4	49.5	38.6	1-3 ילדים
42.4	22.6	34.4	15.2	17.2	7.8	4 ויותר ילדים

ההתייצבות בתחולת העוני לא אפיינה את כל קבוצות האוכלוסייה. תחולת העוני בקרב קשישים ירדה מ-25.1% ב-2004 ל-24.5% ב-2005 ול-22.9% ב-2005/6. ירידה זו מבטאת את השפעת הגדלת הקצבאות לקשישים לרבות מעוטי ההכנסה שבהם ב-2005. כתוצאה מכך ירד מדד הריכוזיות, המבטא את הפער בין תחולת העוני בקבוצה הספציפית לבין תחולת העוני בכלל האוכלוסייה, מ-1.24 ל-1.13, והשפעת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים על הפחתת תחולת העוני עלתה בכ-2 נקודות אחוז בתקופה הנסקרת. לעומת זאת, מדד פער העוני של המשפחות שבראשן קשיש עלה בשתי נקודות האחוז בין 2004 ל-2005/6. עלייה זו, שבאה במקביל לירידה בשיעור דומה בתחולת העוני, נוטה להתרחש עם העלאת רמת הקצבאות לרמה הסמוכה מאוד לקו העוני, שכן האוכלוסייה הקטנה יותר בהיקפה שנותרה מתחת לקו **לאחר** התוספת היא בעלת הכנסות נמוכות יותר, בממוצע, מהאוכלוסייה הענייה שהיתה קודם לכן.

אף במשפחות שראשן עצמאי נרשמה ירידה בתחולת העוני – מ-14.6% ב-2004 ל-12.6% ב-2005/6. במשפחות עם שני מפרנסים תחולת העוני נותרה יציבה בין שתי התקופות, ואולם יחס פער העוני ירד באופן ניכר ומגמה דומה הסתמנה גם במשפחות החד הוריות.

לעומת זאת בין 2004 ל-2005/6 הוסיפה ועלתה תחולת העוני של משפחות עם ילדים בכנקודת אחוז נוספת לרמה של 25.6% במקביל לעלייה קלה גם ביחס פער העוני. עם זאת במעבר מסקר 2005 לסקר 2005/6 נבלמה לראשונה זה שבע שנים מגמת הגידול בתחולת העוני של משפחות עם ילדים. העלייה בממדי העוני בקרב משפחות גדולות (ארבעה ילדים ויותר) נמשכה: תחולת העוני של משפחות עם ארבעה ילדים ויותר עלתה מרמתה הגבוהה ב-2004 (54.7%) לרמה של 58.1% ב-2005 ולרמה של 58.8% ב-2005/6. זאת במקביל להתייצבות ברמת פער העוני בין שתי התקופות. בהתאם לכך פחתה עוד תרומתם של תשלומי ההעברה והמיסים הישירים לחילוף המשפחות מעוני, משיעור של 12.3% ב-2004 לשיעור של 9.5% ב-2005/6. תמונת מצב זו היא פועל יוצא של הקיצוץ העמוק בקצבאות הילדים שיישמו החל ב-2002 ויימשך עד לשנת 2009.

המשפחות הערביות ממשיכות להיות בין הבולטות בשיעורי העוני הגבוהים בקרבן ובקרב ילדיהן, בכל סוגי המדדים. ואולם לעומת קבוצת המשפחות הגדולות (החופפת במידה רבה

את המשפחות הערביות) התמונה המתקבלת מתונה יותר: תחולת העוני בקרבן עלתה אמנם, אך בשיעורים מתונים יותר – מ-49.9% ב-2004 ל-51.2% ב-2005/6 – ואילו עומק העוני נותר ברמתו בין שתי התקופות. את ההתייצבות היחסית במצבם של הערבים לעומת קבוצת המשפחות הגדולות בכללותה ניתן להסביר בהשתלבות הגבוהה יותר שלהם בשוק העבודה ביחס למשפחות גדולות אחרות בישראל. באופן זה הירידה בתשלומי ההעברה אצלם לוותה כנראה בפיצוי מקוזז מצד שוק העבודה, ואף התוספת שניתנה לקשישים השייכים לאוכלוסייה זו תרמה את שלה.

גם תחולת העוני הגבוהה מאוד ממילא במשפחות שראשן אינו עובד (בגיל העבודה) הוסיפה ועלתה מ-66.6% ב-2004 ל-67.9% ב-2005/6 ועומק העוני עלה אף הוא בכנקודת אחוז נוספת. שיעורי הירידה בממדי העוני הנובעים מהתערבות הממשלה פחתו עוד, מרמה של כ-29% ב-2004 לרמה של כ-24% ב-2005/6 לגבי תחולת העוני, ומרמה של 50.6% לרמה של 49% לגבי פער העוני.

תמונת המצב של המשפחות העובדות מלמדת על מגמה של עלייה מסוימת בממדי העוני בין 2004 ל-2005 ולאחריה ירידה קלה בין 2005 ל-2005/6. במצטבר נותרה תמונת המצב פחות או יותר דומה לזו ששררה בשנת 2004. זאת לאחר עלייה עקבית של תחולת העוני לפי ההכנסה הפנויה בקבוצה זו בשנים האחרונות: בשנת 2002 למשל היתה תחולת העוני 9.6% והיא עלתה בעקביות על פני השנים עד לרמה של 11.9% ב-2005/6.¹⁰

לוח 11 מראה את התפלגות השכר של האוכלוסייה השכירה והאוכלוסייה השכירה הענייה לפי רמת השכר ב-2005/6. נתוני הלוח מלמדים כי שיעור העניים השכירים שמשתכרים עד לשכר המינימום גבוה פי שלושה לעומת חלקם של אלה בכלל האוכלוסייה ולמעשה אין בהם כאלה המשתכרים מעל לשכר הממוצע.

¹⁰ פירוט נרחב בסוגיה זו מופיע בפרק 2.4.1 בסקירה של שנת 2005.

לוח 9: פער העוני* בקבוצות אוכלוסייה ספציפיות, 2005 ו-2005/6

2005/6			2005			קבוצת אוכלוסייה (משפחות)
ממד ריכוזיות **	הכנסה פנויה	הכנסה כלכלית	ממד ריכוזיות **	הכנסה פנויה	הכנסה כלכלית	
1.00	33.9	62.5	1.00	33.1	62.5	סך כל האוכלוסייה
ראש משפחה:						
0.63	21.2	82.1	0.59	19.6	82.7	קשיש
1.41	47.7	93.6	1.45	48.0	93.7	לא עובד (בגיל העבודה)
0.79	26.9	38.7	0.78	25.8	38.2	עובד:
0.76	25.6	38.3	0.75	24.8	37.8	שכיר
1.03	34.9	42.2	0.98	32.3	41.0	עצמאי
0.80	27.0	40.5	0.79	26.1	40.1	משפחות עם מפרנס אחד
0.77	26.0	29.8	0.71	23.5	27.3	משפחות עם שני מפרנסים
0.95	32.1	64.8	0.95	31.3	64.7	יהודים***
1.06	36.0	58.5	1.07	35.3	58.7	ערבים
0.83	28.0	71.2	0.81	26.9	70.8	עולים (משנת 1990)
0.99	33.7	65.4	0.98	32.3	68.4	חד-הוריות
1.03	35.0	58.0	1.04	34.3	58.4	משפחות עם ילדים
1.02	34.7	56.3	1.01	33.3	56.1	1-3 ילדים
1.04	35.2	59.9	1.07	35.4	61.2	4 ילדים ויותר

* המשקל שניתן לכל משפחה בחישוב הממד למספר הנפשות הכלולות בה.

** מדד הריכוזיות מתייחס להכנסה הפנויה.

*** באוכלוסייה היהודית נכללים גם לא-יהודים שאינם ערבים.

לוח 10: השפעת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים על ממדי העוני בקבוצות אוכלוסייה ספציפיות, 2005 ו-2005/6

אחוז הירידה הנובעת מתשלומי העברה ומיסים ישירים						קבוצת אוכלוסייה (משפחות)
יחס פער עוני			תחולת עוני			
2005/6	2005	2004	2005/6	2005	2004	
45.8	47.0	48.4	39.0	38.7	39.8	סך כל האוכלוסייה
ראש משפחה:						
74.2	76.3	77.2	59.8	57.2	57.6	קשיש
49.0	48.8	50.6	24.3	27.2	28.9	לא עובד (בגיל עבודה)
30.5	32.5	32.3	34.6	33.7	35.2	עובד:
33.2	34.4	35.6	37.1	35.6	38.3	שכיר
17.3	21.2	19.7	17.1	15.0	12.4	עצמאי
33.3	34.9	35.6	34.7	33.6	36.2	משפחה עם מפרנס אחד
12.8	13.9	12.6	35.4	34.0	29.8	משפחה עם שני מפרנסים
50.5	51.6	53.8	47.8	46.6	47.9	יהודים
38.5	39.9	37.7	9.5	11.1	12.3	ערבים
60.7	62.0	62.4	55.2	52.8	56.2	עולים (משנת 1990)
48.5	52.8	54.9	42.1	39.0	40.6	חד הוריות
39.7	41.3	42.6	19.7	19.1	22.5	משפחות עם ילדים:
38.4	40.6	41.9	24.6	23.6	26.9	1-3 ילדים
41.2	42.2	43.6	9.5	9.5	12.3	4 ילדים ויותר

בלוח 11 מוצגת התפלגות השכר של האוכלוסייה השכירה בכלל והאוכלוסייה השכירה הענייה בפרט לפי נתוני הסקר האחרון. הממצאים מורים כי שיעור השכירים העניים שמשתכרים מעל השכר הממוצע הוא אפסי (לעומת כשליש מהמועסקים במשק), ואילו שיעור בעלי הכנסות הנמוכות (עד מחצית שכר המינימום) בקרבם מגיע לכשני שלישים במדידה של העוני לפי ההכנסה הכלכלית, ולשיעור לא רחוק מכך – כ-60% – במדידה לפי

ההכנסה הפנויה. כאשר מתייחסים לאוכלוסייה הענייה המועסקת במשרה מלאה, כ-40% מתוכה משתכרת שכר נמוך (לעומת כ-12% מכלל השכירים).

לוח 11: התפלגות השכר של האוכלוסייה השכירה והאוכלוסייה השכירה הענייה, לפי רמת שכר, 2005/6

סך הכל (אלפים)	מעל שכר ממוצע	שכר מינימום עד לשכר ממוצע	מחצית עד שכר מינימום	עד מחצית שכר מינימום	
2,200	31.1	44.6	14.9	9.3	סה"כ שכירים
1,631	38.7	50.0	8.6	2.8	שכירים המועסקים במשרה מלאה

בקרב האוכלוסייה הענייה כלכלית

271	0.1	36.3	31.3	32.2	סה"כ שכירים
144	0.2	59.2	28.1	12.5	שכירים המועסקים במשרה מלאה

בקרב האוכלוסייה הענייה נטו

171	0.3	41.9	29.3	28.6	סה"כ שכירים
101	0.4	62.8	24.8	12.0	שכירים המועסקים במשרה מלאה

הנתונים המופיעים בלוח 12 מאפשרים להעריך את ההשפעה של שינויים קלים בקו העוני על היקף האוכלוסייה העניה ב-2005/6. הטבלה מלמדת כי העלאת קו העוני ב-5% (לרמה של 1,620 ש"ח לנפש תקנית) היתה מוסיפה לאוכלוסייה הענייה שיעור כפול של משפחות – כ-10%, והעלאת הקו ב-10% (לרמה של 1,695 ש"ח לנפש תקנית) היתה מעלה את מספר המשפחות העניות ב-18%. העלאת קו העוני לרמת "סף העוני" המוגדר כ-125% מקו

העוני – היתה מותירה 28.5% מהמשפחות מתחת לקו העוני, ובכך היתה מגדילה את מספר המשפחות העניות בכ-40%.

מידת הריכוז של המשפחות סביב קו העוני קשורה במקורות הכנסתן. הריכוז הגדול סביב קו העוני של משפחות שבראשן קשיש נובע מכך שהכנסת המינימום לקיום, המובטחת בחוק הבטחת הכנסה לקשישים ולשאירים שאין להם כמעט כל הכנסה ממקור אחר, תואמת פחות או יותר את קו העוני. לפיכך תוספת, ולו גם קטנה, ברמת הכנסת המינימום, תפחית באופן ניכר את מספר המשפחות הקשיות העניות שהכנסתן תישאר אמנם קרובה מאוד לקו העוני, אך בכל זאת מעליו. לעומת זאת שחיקה – ולו קלה – ברמת הכנסת המינימום, תצמצם באופן ניכר את היקף הקשישים העניים.

לוח 12: אחוז המשפחות שהכנסתן הפנויה אינה עולה על הכנסה נטוה (במונחי קו העוני) 2005/6

הכנסה נטוה מקו העוני										קבוצת אוכלוסייה (משפחות)
150	125	110	105	100	95	90	75			
36.3	28.5	23.7	22.2	20.2	17.8	15.8	10.7	סך כל האוכלוסייה		
								ראש משפחה		
45.3	34.3	28.0	26.4	22.9	18.0	13.1	6.4	קטש		
83.3	76.8	72.1	70.5	67.9	64.3	61.8	51.1	לא עובד (בגיל העבודה) עובד		
26.3	19.1	14.7	13.2	11.7	10.4	9.3	5.4	שכיר		
25.9	19.5	15.9	14.4	12.6	11.0	10.2	7.4	עצמאי		
43.8	34.3	27.5	24.9	22.6	20.1	18.1	10.9	משפחות עם מפרנס אחד		
12.8	7.0	4.6	3.9	3.1	2.6	2.3	1.4	משפחות עם שני מפרנסים		
42.7	30.1	23.6	22.0	18.6	14.8	11.6	7.4	עולים (משנת 1990)		
54.7	44.5	35.9	33.7	30.9	28.4	26.8	18.3	חד-הוריות		
								משפחות עם ילדים		
36.1	27.9	22.5	20.7	19.0	17.1	15.7	10.8	1-3 ילדים		
77.7	70.5	63.8	62.0	58.8	55.5	52.0	38.4	4 ילדים ויותר		

חלקן של המשפחות העניות העובדות (בגיל העבודה) בסך כל המשפחות העניות גבוה יותר בקרב הערבים מאשר בקרב היהודים: 57% מהמשפחות הערביות העניות הן עובדות, לעומת 45% אצל היהודים. ייצוג היתר של המשפחות הגדולות באוכלוסיות העוני נצפה גם כשמדובר באוכלוסייה העובדת, בשני המגזרים – היהודי והערבי.

2.5 מדידת העוני מצד ההוצאות, 2004-2005

במחקר שפרסם המוסד לביטוח לאומי¹¹ ב-2004 נעשה ניסיון למדוד את העוני בהתאם לגישה שפיתחה ועדת מומחים אמריקנית שהוקמה בשנות ה-90 (National Research Council – NRC). ועדה זו הציעה גישה ליצירת מדד חלופי למדד העוני הרשמי בארה"ב. הגישה מתבססת בעיקרה על חישוב "הוצאת סף" ל"משפחה מייצגת" (שבה שני מבוגרים ושני ילדים), המחושבת מתוך נתוני הצריכה של האוכלוסייה עצמה, כפי שהם משתקפים בסקרי הוצאות שעושה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הסל המשמש בסיס לחישוב "הוצאת הסף" כולל מוצרים ושירותים מתחום המזון, ההלבשה וההנעלה והדיור, בתוספת מוצרים חיוניים נלווים. הוצאת הסף מותאמת להרכבי משפחה אחרים בעזרת סולם שקילות הלוקח בחשבון את הרכב המשפחה מבחינת מספר המבוגרים ומספר הילדים שבה. ההכנסה המשווית להוצאת הסף היא ההכנסה הפנויה העומדת לרשות משק הבית (ההכנסה ברוטו מכל המקורות בניכוי מסים ישירים). עוד מתווסף להכנסה מרכיב של "הכנסה בעין" אם המשפחה מקבלת דיור ציבורי ומשלמת תשלום שכר דירה מופחת ביחס למחירי השוק. נוסף על המיסים הישירים, מנוכים מההכנסה, בהתאם להמלצות הוועדה האמריקנית, גם הוצאות על תחבורה לצורכי עבודה והוצאות על אחזקת ילדים במעונות, גנים ומטפלות למשפחות עובדות. משפחה היא ענייה אם אין בהכנסתה הפנויה כדי לכסות את ההוצאה על סל זה.

במחקר הוצגו שתי חלופות לחישוב הוצאת הסף וההכנסה המשווית לה לכל סוג משפחה, כאשר ההבדל בין שתי החלופות נעוץ בהגדרת ההוצאה לדיור: בחלופה הראשונה ההוצאה

¹¹ מירי סבג-אנדבלד ולאח אחדות (2004), "פיתוח מדד עוני ניסיוני מצד ההוצאות בישראל", מחקרים וסקרים מיוחדים, מס' 82, המוסד לביטוח לאומי.

לדיוור מתקבלת על פי סך התשלומים השוטפים לצורך מגורים בדירה (הלוואות ומשכנתאות, שכר דירה וכו'); בחלופה השנייה ההוצאה לדיוור מחושבת על פי שכר הדירה למי שגר בדירה שכורה, ועל פי שכר הדירה הזקוף לדירה למי שיש דירה בבעלותו. בחלופה השנייה משפחה המתגוררת בדירה בבעלותה מפוצה מצד ההכנסה. המרכיב המתווסף לצד ההכנסה הוא ההפרש שבין שכר הדירה הזקוף לדירה לבין סך ההוצאות השוטפות על הדירה ("שכר הדירה הנקי"), וברוב המשפחות שבבעלותן דירה הפרש זה הוא חיובי. בשתי חלופות חישוב ההכנסה המשווית להוצאות הסף מביא בחשבון גם את ההטבה הגלומה בשירותי דיוור ציבורי: משפחה המתגוררת בדיוור ציבורי (של החברות המשכנות עמידר, עמיגור וכו') מפוצה מצד הכנסתה בגובה ההפרש שבין שכר הדירה בשוק החופשי (שנזקף לדירה לפי מאפייניה¹²) לבין שכר הדירה שהיא משלמת בפועל.

כאמור, הסל המשמש לחישוב "הוצאת סף" למשפחה כולל בבסיסו מוצרים ושירותים מתחום המזון, ההלבשה וההנעלה והדיוור. חציון ההוצאה של המשפחה המייצגת על הסל הבסיסי מוכפל בשני מקדמי הכפלה: (א) מקדם להכפלת החציון, שערכו נע בין 0 ל-1 ומייצג את התפיסה שרמת חייה של משפחה ענייה נמוכה מזו של המשפחה החציונית; (ב) מכפיל נוסף, המייצג את ערכו של סל נלווה של מוצרים ושירותים חיוניים מתחומי החינוך, הבריאות והתחבורה (לא כולל תחבורה לצורכי עבודה, שהופחתה מצד ההכנסות). מקדמי ההכפלה, שאותם ממליצה הוועדה לעדכן אחת לכעשור, נותרו ברמתם כפי שנקבעה במחקר. מקדם ההכפלה של החציון עומד על 80%-85% לחלופה א' וב' בהתאמה, והמכפיל המייצג את התוספת בעבור הסל הנלווה של מוצרים ושירותים עומד על 1.35-1.25 לחלופה א' וב' בהתאמה.

בתיבה שלהלן מוצגים ממצאים על ממדי העוני לשנים 2003-2005, לפי שתי החלופות שצוינו לעיל¹³. יודגש, שבהתאם להמלצות הוועדה האמריקנית, מדדי העוני אינם

¹² אומדן שכר הדירה ה"חופשי" שנזקף לדירות הציבוריות נערך בידי החוקרות על בסיס מאפייני הדירות (גודל ומחוז גיאוגרפי) כפי שהתקבל מהחברות המשכנות.

¹³ לממצאים מפורטים לשנים 2002-2003 ראו פרסום מס' 87 בסדרת "מחקרים וסקרים שוטפים" של מינהל המחקר של המוסד לביטוח לאומי. בשנים שלאחר מכן מופיעים הממצאים המעודכנים בתיבה המיועדת לכך בפרק זה של הסקירה.

מתבססים על נתוני צריכה והכנסות של שנה אחת אלא על ממוצע נע של שלוש שנים. הממצאים ל-2004 מתייחסים לנתוני סקרי הוצאות משקי הבית לשנים 2002-2003-2004 (במחירי שנת 2004), ואילו נתוני 2005 מתייחסים לסקרי ההוצאות לשנים 2004-2005 (במחירי שנת 2005)¹⁴.

כמובן שהממצאים מושפעים מההתפתחויות המקרו כלכליות ומהתמורות במדיניות החברתית של שלוש שנות הסקר שהן בבסיס הממוצע הנע לכל אחת מהשנים שעבורן חושבו ממדי העוני. יודגש שמדדי העוני ואי השוויון המחושבים ביחס להכנסת משק הבית (כמו מדד גייני ומדד SEN), חושבו על בסיס ההכנסה המוגדרת לצורכי החישוב לפי גישה זו, דהיינו ההכנסה בניכוי מיסים ישירים ובניכוי הוצאות על עבודה, ובתוספת מרכיב העברה בעין הקשור בדיוור ציבורי. לחלופה ב' מתווסף להכנסה גם מרכיב שכר הדירה הזקוף.

עם זאת, לשם פשטות ההצגה נתייחס להלן לנתוני שלוש השנים שבמחירי 2004 כאל "שנת 2004" ובאופן דומה לגבי "שנת 2005".

¹⁴ נתוני ההכנסות של הסקרים ששימשו לעיבודי שנת 2002 קודמו בעליית המדד הכללי. לעומת זאת ההוצאות הרלוונטיות (וכן ההכנסה הזקופה המתווספת לבעלי דירות) קודמו באופן דיפרנציאלי על פי מדד המחירים המתאים להן. עיבוד מקביל בוצע ל-2003 ו-2004.

תיבה 4:

ממדי העוני במדידה לפי גישת ההוצאות: ממצאים מעודכנים ל-2005

הממצאים בנוגע לתחולת העוני מצביעים, בדומה למדידה לפי הגישה היחסית, על התייצבות בהיקף העוני של משפחות ב-2005 לעומת 2004 (לוח 1). תחולת העוני בקרב ילדים, לעומת זאת, הוסיפה לעלות בשתי החלופות, אם כי בקצב מתון יותר.

בין השנים 2002 (השנה שבה החל הקיצוץ בקצבות הילדים) ל-2005 עלתה תחולת העוני בקרב ילדים בכ-5 נקודות אחוז, בשתי חלופות החישוב, לעומת עלייה מצטברת מתונה בהרבה בקרב משפחות.

לוח 1: תחולת עוני בקרב משפחות, נפשות וילדים, 2001-2004

2005	2004	2003	2002		חלופה
22.6	22.6	23.9	21.7	משפחות	א (דיור בגישת תשלומים)
26.6	26.2	27.0	23.9	נפשות	
35.8	35.0	34.9	30.7	ילדים*	
19.7	19.6	19.9	18.6	משפחות	ב (דיור בגישת שכ"ד זקוף)
24.9	24.6	24.1	21.9	נפשות	
34.8	34.0	32.5	29.1	ילדים*	

לעומת היציבות שנצפתה בתחולת העוני, ממדי העוני האחרים מצביעים על המשך ההחרפה במצב העוני ואי השוויון ב-2005. לוח 2 להלן מראה כי יחס פער העוני המבטא את מידת הריחוק של הוצאת הסף מההכנסה הרלבנטית נע סביב 4% בשתי צורות החישוב, ומדד ג'יני לאי השוויון בהכנסות עלה בשיעור של 2.4%-2.3%. בחלופת החישוב הראשונה עלה מדד ג'יני לאי השוויון בהתחלקות הכנסות העניים בשיעור דומה לזה של כלל האוכלוסייה, ואילו לפי חלופה ב', שבה מפוצים בעלי הדירות מצד ההכנסה, ירד מדד ג'יני לאי השוויון בהתחלקות הכנסות העניים. ירידה זו עשויה להיות מוסברת בירידת מחירי הדירור (לעומת העלייה בהכנסה ממקורות כספיים), שהשפיעה בכיוון התקרבותה של הכנסתם של בעלי הדירות לאלה מבין המשפחות העניות שאין דירה בבעלותם.

תחולת העוני ופער העוני מודדים, כל אחד מהם, היבט אחד של העוני ומתעלמים מהיבטים אחרים. מדד SEN הוא מדד אגרטיבי המתחשב בשני מדדים אלה, וגם בהיבט של אי השוויון בהתחלקות הכנסות העניים¹. מדד זה עלה בשיעור גבוה של 4-5 אחוזים, בשתי חלופות החישוב.

לוח 2: הוצאות הסף ותחולת העוני בקרב משפחות להרכבי משפחה נבחרים, חלופה א' ו-ב', 2004-2005

2005		2004		הרכב משפחה*
תחולת עוני (%)	הוצאת סף, בש"ח	תחולת עוני (%)	הוצאת סף, בש"ח	
חלופה א'				
23.2	2,176	23.9	2,151	מבוגר יחיד
16.7	3,535	17.1	3,494	שני מבוגרים
19.0	4,361	17.4	4,310	שני מבוגרים+ילד
19.9	5,126	20.4	5,065	שני מבוגרים+שני ילדים
26.4	5,843	27.0	5,774	שני מבוגרים+שלושה ילדים
49.1	6,525	47.8	6,448	שני מבוגרים+ארבעה ילדים
61.8	7,177	60.1	7,093	שני מבוגרים+חמישה ילדים
38.9	4,016	42.4	3,969	מבוגר+שני ילדים
חלופה ב'				
13.1	2,539	13.3	2,497	מבוגר יחיד
13.7	4,125	13.9	4,056	שני מבוגרים
17.9	5,090	17.5	5,005	שני מבוגרים+ילד
19.6	5,981	20.2	5,881	שני מבוגרים+שני ילדים
26.8	6,818	26.3	6,704	שני מבוגרים+שלושה ילדים
46.4	7,614	45.0	7,487	שני מבוגרים+ארבעה ילדים
59.8	8,375	59.8	8,235	שני מבוגרים+חמישה ילדים
38.0	4,687	41.0	4,608	מבוגר+שני ילדים

* אף שהחישוב מתבסס על שלוש שנות סקר, בשל מיעוט התצפיות לא היה אפשר לחשב את הנתונים למשפחות חד הוריות חוץ מיחיד עם 2 ילדים, ואף נתוני המשפחה מסוג זה סובלים מתנודתיות גדולה למדי.

¹ ערכו של המדד נע בין 0 ל-1. ככל שהמרכיבים המשוקללים בו גבוהים יותר, הוא קרוב יותר ל-1.

קווי העוני הנגזרים משתי החלופות הם למעשה "הוצאות הסף" של המשפחות על מרכיבי הצריכה הבסיסיים, דהיינו ההוצאות שמשפחה נחשבת ענייה אם אין בהכנסתה הפנויה כדי לכסותן. הוצאות הסף ותחולת העוני להרכיבי משפחה שונים, לפי חלופה א' וחלופה ב' של החישוב, מוצגים בלוח 3. קווי העוני לפי חלופה ב' גבוהים יותר מאלה של חלופה א', היות שהם כוללים מרכיב נוסף, שלא קיים בחלופה א', של הוצאה זקופה לדיור בבעלות הדיירים. בין שתי התקופות, 2004 ו-2005, עלתה הוצאת הסף הנומינלית של המשפחות ב-1.2% לפי חלופה א' וב-1.7% לפי חלופה ב'. בסיכומו של דבר נותרה הוצאת הסף יציבה פחות או יותר במונחים ריאליים, בשתי החלופות.

הוצאת הסף למבוגר יחיד לפי חלופה א' וחלופה ב' מגיעה לסך של 2,180 ש"ח ו-2,540 ש"ח בהתאמה, ולמשפחה עם שני מבוגרים ושלושה ילדים לכ-5,800 ש"ח ו-6,800 ש"ח בהתאמה. מגמת השינוי בתחולת העוני אינה אחידה בין הרכיבי המשפחה השונים, אולם בדרך כלל השינויים הם קטנים, בדומה לתחולה בכלל האוכלוסייה. ניתוח הנתונים לפי קבוצות אוכלוסייה מלמד כי היציבות בתחולת העוני אפיינה את מרבית הקבוצות באוכלוסייה, חוץ מעליות שנרשמו אצל משפחות עובדות (שכירות) ומשפחות גדולות (שבהן 4 ילדים ויותר), וירידות בקרב משפחות עולים. התמונה המצטיירת על עומק העוני שונה: במשפחות העובדות עלה יחס פער העוני במידה נמוכה יותר מזו שבכלל האוכלוסייה, ואילו במשפחות העולים ובמשפחות החד-הוריות נרשמו ב-2005 עליות גבוהות ביחס פער העוני.

2.6 אי-השוויון בהתחלקות ההכנסות והשפעת אמצעי המדיניות

המבנה הפרוגרסיבי של תשלומי ההעברה והמיסים הישירים מצמצם את פערי ההכנסות באוכלוסייה. שיעורם של תשלומי ההעברה ביחס להכנסה הכלכלית קטן עם העלייה בהכנסה הכלכלית ואילו שיעורם של המיסים הישירים עולה עם ההכנסה הכלכלית. ככל שגדלה הפרוגרסיביות של תשלומי ההעברה והמיסים הישירים, כך גדל חלקה של הכנסת העשירונים הנמוכים בהכנסה שלאחר תשלומי ההעברה והמיסים הישירים, וקטן חלקה של הכנסת העשירונים העליונים.

לוח 13 מציג את השינוי בהכנסה, בקצבאות ובמיסים בממוצע למשפחה בתקופות הסקר. בתקופה שבין 2002 ל-2005/6 האמירה ההכנסה הכלכלית בשיעור של כ-5% ובמקביל, כתוצאה מהרפורמה במס, צנחו המיסים הישירים בשיעור של כ-15%. שני צעדים אלה בכיוון העלאת ההכנסה הפנויה קוזזו בחלקם בירידה החדה בקצבאות הביטוח הלאומי (בשיעור של 15.3%). מכלול ההתפתחויות הוביל לעלייה של 7.7% בהכנסה הפנויה בתקופה זו.

לוח 13: הכנסה, קצבאות ומיסים בממוצע למשפחה: 2005/6-2002 (ש"ח לחודש, מחירי 2005/6)

2005/6 לעומת 2002	2005/6	2005	2004	2003	2002	
5.1	10,440	10,250	9,930	9,630	9,930	הכנסה כלכלית
-12.0	1,600	1,620	1,620	1,670	1,820	סך כל תשלומי ההעברה
-15.3	1,180	1,190	1,210	1,280	1,390	קצבות ביטוח לאומי
-15.1	2,320	2,280	2,330	2,360	2,730	מיסים ישירים
7.7	9,710	9,600	9,220	8,940	9,020	הכנסה פנויה

לוח 14 מציג את הסכומים הממוצעים של תשלומי ההעברה והמיסים הישירים כאחוז מההכנסה הכלכלית הממוצעת למשפחה בכל עשירון, ולוח 15 מציג את חלקו של כל

עשירון (בדירוג לפי ההכנסה הכלכלית) בכלל תשלומי העברה ובכלל המיסים הישירים בשנים 2004, 2005 ו-2005/6.

ב-2005/6 נמשכה השחיקה בקצבאות מחד והפחתת נטל המס מאידך. חלקם של תשלומי העברה בסך ההכנסה הכלכלית הממוצעת ירד מ-18.3% ב-2002 ל-16.4% ב-2004 ול-15.3% ב-2005/6. ירידה זו השתקפה בכל העשירונים, אך כמובן שהשפעתה היתה רבה יותר בעשירונים הנמוכים. במקביל הופחת נטל המיסים והוסיף לרדת מ-23.5% מההכנסה הכלכלית ב-2004 ל-22.3% ממנה ב-2005/6. הפחתה זו באה לידי ביטוי בכל אחד מהעשירונים. עלייה קטנה בנטל המס נרשמה לגבי העשירון העליון בלבד בתקופה שבין 2005 ל-2005/6, והיא מוסברת בהפחתת דמי הביטוח הלאומי ב-2006 – הפחתה שממנה נהנו יותר בעלי השכר הנמוך והבינוני (ראו בסעיף 2.1). שינוי זה משתקף גם בנתוני לוח 15: ב-2005/6 ירד (או לא השתנה) חלקם של תשעת העשירונים הנמוכים בסך כל המיסים, במקביל לעלייה מסוימת בחלקו של העשירון העליון. בעשירון העליון עלה שיעור זה מכ-51% ב-2004 ל-52.5% ב-2005/6.

לוח 16¹⁵ מציג את דפוסי התחלקות ההכנסה באוכלוסייה כולה בשנים 2004-2005/6 לפי ההכנסה הכלכלית, לפי ההכנסה לאחר תשלומי העברה ולפי ההכנסה הפנויה. מנתוני הלוח עולה כי העשירון השני והעליון הגדילו את חלקם בסך ההכנסה הכלכלית בין 2004 ל-2005/6 ואילו כל יתר העשירונים הקטינו או לא שינו את חלקם בו. ההסבר לעלייה בחלקם של העשירון השני והעליון מקורו בשינויים בשוק העבודה, אולם בעוד שהשינוי בעשירון השני נעוץ בהתרחבות התעסוקה, העלייה בעשירון העליון מוסברת בעלייה הדיפרנציאלית בשכר הריאלי.

¹⁵ הנתונים על אי-שוויון בהתחלקות ההכנסות בקרב האוכלוסייה העובדת מוצגים בלוחות 18-19 בנספח לוחות עוני ואי-שוויון.

לוח 14: שיעורים של תשלומי העברה והמיסים הישירים ביחס להכנסה הכלכלית הממוצעת בכל עשירון* – כלל האוכלוסייה (אחוזים), 2005/6-2004/5

שיעור ביחס להכנסה הכלכלית הממוצעת						
מיסים ישירים			תשלומי העברה			
2005/6	2005	2004	2005/6	2005	2004	
**--	**--	**--	**--	**--	**--	תחתון
23.4	25.5	33.0	352.9	392.9	550.0	2
9.9	10.5	11.1	55.2	58.0	63.7	3
10.4	10.8	11.4	36.3	38.0	37.0	4
11.4	11.7	12.5	23.9	23.5	25.3	5
12.5	12.9	13.8	14.7	15.1	16.4	6
14.1	14.7	15.7	10.2	10.0	10.7	7
17.3	17.3	18.5	6.6	7.6	6.8	8
22.1	22.4	23.3	4.5	4.8	4.5	9
31.8	31.2	33.2	2.0	2.1	2.0	עליון
22.3	22.2	23.5	15.3	15.9	16.4	סה"כ

* לצורך קביעת העשירונים, דורגו המשפחות לפי ההכנסה הכלכלית לנפש תקנית. כל עשירון מהווה 10% מכל הנפשות באוכלוסייה.

** לא ניתן לחשב יחס זה, מאחר שלמשפחות המצויות בעשירון התחתון כמעט אין הכנסה כלכלית, ומקור הכנסתן הבלעדי הוא תשלומי העברה.

לוח 15: חלקו של כל עשירון* בסך כל תשלומי העברה והמיסים הישירים, כלל האוכלוסייה (אחוזים), 2005/6-2004/5

החלק בסך הכול (אחוזים)						
מיסים ישירים			תשלומי העברה			
2005/6	2005	2004	2005/6	2005	2004	
0.8	0.8	0.8	20.0	19.8	18.0	תחתון
1.0	1.0	1.0	21.4	21.5	23.6	2
1.1	1.2	1.2	9.2	9.4	9.9	3
1.9	2.0	2.0	9.8	9.9	9.3	4
3.1	3.1	3.2	9.3	8.8	9.1	5
4.4	4.6	4.7	7.6	7.5	8.0	6
6.5	6.8	7.0	6.8	6.5	6.8	7
10.7	10.8	10.8	5.8	6.5	5.7	8
18.1	18.5	18.5	5.3	5.5	5.1	9
52.5	51.2	50.9	4.8	4.8	4.5	עליון
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סה"כ

* לצורך קביעת העשירונים, דורגו המשפחות לפי ההכנסה הכלכלית לנפש תקנית. כל עשירון מהווה 10% מכל הנפשות באוכלוסייה.

הפערים בהכנסה הפנויה המשיכו את מגמת ההתרחבות של השנים האחרונות וחלקו של החמישון העליון בסך ההכנסה הפנויה הוסיף ועלה מ-7.9% ב-2004 ל-8.3% ב-2005/6. בשנת 2002 למשל עמד שיעור זה על 7%. עלייה זו באה על חשבון ירידת חלקם של כל יתר תשעת העשירונים.

התמונה ההפוכה המצטיירת בשנים האחרונות בין מגמות אי השוויון בהכנסה הכלכלית והפנויה באה לידי ביטוי גם במדד גייני לאי שוויון בהתחלקות ההכנסות (לוח 17). המדד לאי-שוויון התחלקות ההכנסה הכלכלית ירד בין 2004 ל-2005/6 ב-0.2%, ואילו המדד להתחלקות ההכנסה הפנויה עלה ב-2% באותה התקופה. בהשוואה לשנה אחת קודם, שנת

2003, התמונה חדה אף יותר: המדד ירד ב-0.8% ביחס להכנסה הכלכלית, ועלה בשיעור החד של 5.1% ביחס להכנסה הפנויה.

לוח 16: השפעת תשלומי העברה והמיסים הישירים על אי-השוויון בהתחלקות ההכנסות בכלל האוכלוסייה (אחוזים), 2005/6-2004/5

חלקו של כל עשירון בכלל ההכנסה (%)**									עשירון*
לאחר תשלומי העברה ומיסים			לאחר תשלומי העברה			לפני תשלומי העברה ומיסים			
2005/6	2005	2004	2005/6	2005	2004	2005/6	2005	2004	
1.9	2.0	1.9	1.7	1.7	1.7	0.0	0.0	0.0	תחתון
3.4	3.5	3.6	3.0	3.0	3.1	1.0	0.9	0.8	2
4.6	4.6	4.7	4.0	4.0	4.0	2.8	2.9	2.8	3
5.9	5.9	6.0	5.2	5.2	5.3	4.4	4.4	4.4	4
7.4	7.4	7.5	6.6	6.7	6.7	6.2	6.2	6.2	5
9.0	9.0	9.1	8.2	8.2	8.3	8.1	8.2	8.2	6
10.9	10.8	11.0	10.2	10.2	10.3	10.4	10.5	10.6	7
13.1	13.1	13.2	12.8	12.8	12.9	13.6	13.6	13.8	8
16.5	16.5	16.6	16.9	16.9	17.0	18.3	18.4	18.6	9
27.4	27.4	26.6	31.5	31.3	30.8	35.1	35.0	34.7	עליון
8.3	8.0	7.9	10.3	10.3	10.1	53.4	59.3	66.6	היחס בין הכנסת החמישון העליון לתחתון

* המשפחות בכל טור דורגו לפי רמת ההכנסה המתאימה לנפש תקנית. כל עשירון מונה 10% מן הנפשות באוכלוסייה.

** במונחים של הכנסה לנפש תקנית.

לוח 17: מדדי ג'יני לאי-שוויון בהתחלקות ההכנסות באוכלוסייה, 2005/6-1999

אחוז הירידה הנובעת מתשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה בלבד	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	
כלל האוכלוסייה				
25.8	0.3874	0.4360	0.5224	2005/6
26.2	0.3878	0.4343	0.5255	2005
27.4	0.3799	0.4300	0.5234	2004
30.0	0.3685	0.4241	0.5265	2003
31.5	0.3679	0.4312	0.5372	2002
30.5	0.3593	0.4214	0.5167	1999
השינוי במדד (%)				
	-0.1	0.4	-0.6	2005/6 לעומת 2005
	2.0	1.4	-0.2	2005/6 לעומת 2004
	7.8	3.5	1.1	2005/6 לעומת 1999

המשך יישום הרפורמה במס והמשך השחיקה במרבית הקצבאות שהמוסד לביטוח לאומי משלם גברו בהשפעתם על התפתחויות מנוגדות לכך כגון התרחבות התעסוקה והעלייה בשכר, ההפחתה לבעלי שכר נמוך ובינוני במיסי הביטוח הלאומי והעלאת קצבות הקשישים. בסך הכל הובילו השינויים לפיחות נוסף בתרומה של תשלומי העברה והמיסים הישירים לצמצום אי השוויון בחלוקת ההכנסה הכלכלית. תרומה זו פחתה עד 25.8% ב-2005/6 – לעומת 27.4% ב-2004 ו-31.5% ב-2002.

